

RAZUMEVANJE BEZBEDNOSTI OD ANTIČKIH VREMENA DO SAVREMENIH PRISTUPA¹

*Mladen Bajagić

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Sažetak: Rad je posvećen sveobuhvatnoj analizi sadržaja pojma bezbednosti od antičkih vremena do savremenog doba, kao jedne od ključnih istraživačkih preokupacija društvenih nauka, posebno filozofije, sociologije i političke nauke, i naučnih disciplina poput nauke o međunarodnim odnosima i savremenih studija bezbednosti. U okviru kritičkog osvrta na zamisao i sadržaj pojma bezbednosti u antičko doba, kada se bezbednost shvatala kao osnovni čovekov cilj, uslov slobode i najvažnija ljudska vrednost, u radu se analiziraju sam izraz i sadržaj pojma bezbednosti, sagledavanjem bezbednosti kao osnovne potrebe, vrednosti i interesa. Uz isticanje nedostataka tradicionalne zamisli bezbednosti, u radu se ukazuje i na ključne uzroke širenja istraživačkog polja bezbednosti: nove okolnosti razvoja međunarodnog sistema i pojava novih izazova i pretnji bezbednosti. Konačno, analizom istraživačkih okvira koji određuju pravce širenja istraživačkog polja bezbednosti, u radu se nastoji utvrditi stvarni sadržaj pojma bezbednosti kao odrednice za ustanovljavanje novih koncepata bezbednosti u savremenim uslovima, posebno koncepta saradnje u bezbednosti.

Ključne reči: bezbednost, mir, sloboda, izazovi i pretnje, koncepti bezbednosti.

1. Teorijski koreni bezbednosti

Razvoj ljudskog društva kroz istoriju ukazuje na to da su fizički opstanak, blagostanje i sloboda bili na vrhu skale najvažnijih potreba, vrednosti i interesa svakog pojedinca, i da je bezbednost, odnosno sposobnost da se ona dostigne, očuva i unapredi, smatrana najvišom vrlinom čoveka, njegovim prirodnim i društvenim svojstvom, uslovom za život bez strukturalnog nasilja, slobodan i svestran razvoj, ili najkraće, punu emancipaciju. Razvojem filozofije, sociologije i političke nauke, bezbednost je postepeno postala jedna od njihovih osnovnih istraživačkih preokupacija. Ipak, zbog činjenice da se pitanja bezbednosti ne mogu razdvojiti od

¹ Rad je rezultat istraživanja autora u okviru naučnoistraživačkog projekta „Razvoj institucionalnih kapaciteta, standarda i procedura za suprotstavljanje organizovanom kriminalu i terorizmu u uslovima međunarodnih integracija“, evidencioni broj 179045, koji realizuje Kriminalističko-policijska akademija u Beogradu u okviru naučnoistraživačkog ciklusa 2011-2014. godine pod pokroviteljstvom Ministarstva za prosvetu i nauku Republike Srbije. Rukovodilac projekta je prof. dr Saša Mijalković.

* E-mail: mladenba@yahoo.com

najosnovnijih pitanja političke teorije, bezbednost se kao društvena pojava pre svega izučava u okviru političke nauke i njoj pripadajućih naučnih disciplina (Booth, 2007). S tim u vezi, prevashodni zadatak političke nauke i drugih društvenih nauka, a u novije vreme i savremenih studija bezbednosti, jeste da razreše dilemu šta se, u stvari, smatra punim sadržajem bezbednosti kao nesumnjivo teorijski složenog, neuhvatljivog, širokog i spornog pojma.

Mada su posredno najstarija filozofska nasleđa bezbednost tretirala kao temeljni cilj čoveka i društva, gradivni element slobode, uslov za život i održivi razvoj pojedinca, društva i države, i najvažniju ljudsku vrednost, još u antičko doba mnogi se počinju pitati za iskustvene sadržaje bezbednosti, opažanjem bezbednosti kao uslova slobode, i kako se ona može obezbediti. Shvatanje slobode (*eleutheria* – *ελευθερία*) u antičkoj Grčkoj kao političkog prava građana da odlučuju o svim javnim pitanjima podrazumevalo je uvođenje bezbednosti, odnosno odlučivanje o njoj u centar aktivnosti svih koji učestvuju u javnom životu. Sloboda je tada bila najviši čovekov ideal, koji se ostvarivao njegovim političkim pravom da odlučuje o svom opstanku i razvoju, odnosno bezbednosti. Zato je antička država imala dva temeljna cilja – *zajedničku bezbednost i slobodu*, kao sredstva ograničavanja nasilja koje društvo može da vrši nad pojedincima (Rothchild, 1995). Ta bezbednost se shvatala i kao najviša svrha politike i cilj vladavine, uslov za slobodu i nesmetan razvoj društva, najvažnija vrednost čoveka (Berki, 1986), odnosno sloboda uživanja nespornih vrednosti, uz malu mogućnost štete po iste.

Temeljnija istraživanja fenomena bezbednosti vezuju se za razvoj *savremenih studija bezbednosti* unutar nauke o međunarodnim odnosima, i još šire, nauke o politici (Hought, 2004: 2). U osnovi same nauke o međunarodnim odnosima uvek su bili rat, mir, moć, saradnja, blagostanje, sukobi unutar i izvan granica država, kao i borba za bogatstvo i ekonomsku premoć (Gartner et al., 2001). Međutim, novija istraživanja ukazuju na to da je u središtu njenog interesovanja i bezbednost kao najvažniji koncept međunarodnih odnosa (Terriff et al., 1999). Stoga se kao osnovni predmet nauke o međunarodnim odnosima sve češće smatra i konceptualni „trougao“ koji čine rat, mir i bezbednost (Bajagić, 2007).

Krajem XX i početkom XXI veka došlo je do revolucionarne promene prirode savremene bezbednosne stvarnosti. Terorizam, organizovani kriminal, širenje oružja za masovno uništenje, i bujanje verskih i nacionalnih identiteta na matrici razbuktalih unutardržavnih nasilnih sukoba (Milašinić i Bajagić, 2006), presudno su uticali na to da se unutar najšireg polja društvenih nauka, konceptualno i metodološki razviju nove naučne discipline i istraživački pravci, objedinjeni u istraživački okvir danas poznat kao „savremene studije bezbednosti“.

Pored interesovanja za proučavanje fenomena bezbednosti i njegovog stvarnog sadržaja, savremene studije bezbednosti su usmerene i ka analizi prirode i uticaja savremenih izvora nebezbednosti (izazovi i pretnje bezbednosti), kao i ka načinima, postupcima i sredstvima kojima se bezbednost kao nesporna ljudska potreba, a time i instrumentalna ljudska vrednost, dostiže, čuva i unapređuje. Iz tog interesovanja su proistekli sveobuhvatne analize i klasifikacije savremenih izazova i pretnji bezbednosti, kao i „različiti pristupi promišljanju i preoblikovanju zamisli bezbednosti“ (Simić, 2002). Ti pristupi nastoje da pruže odgovor na sledeća pitanja:

1) šta je danas, u svetu vladajućih dinamika globalizacije, fragmentacije i fragnegracije, stvarno i legitimno istraživačko polje bezbednosti; 2) u kojim pravcima se to polje širi s obzirom na aktuelne izazove i pretnje bezbednosti; 3) kakva je priroda pretnji bezbednosti, i 4) na koji način anticipirati razarajuće probleme bezbednosti da bi se ona dostigla, očuvala i unapredila na pojedinačnom, socijetalnom, nacionalnom, međunarodnom i globalnom nivou (Bajagić and Kešetović, 2004).

2. Pojam bezbednosti

Bezbednost je suštinski sporan, širok, nerazvijen, neograničen, neuhvatljiv, nejasan i nedovoljno istražen teorijski pojam društvenih nauka i savremenih studija bezbednosti (Baldwin, 1996; Caldwell & Williams, 2006). To pre svega zbog toga što bezbednost označava različite stvari za različite ljude u različito vreme, pri čemu ne postoji saglasnost o jasnim analitičkim merilima i teorijskim dokazima koji mogu doprineti opštoj saglasnosti o značenju ovog pojma (Hughes, 2004). Ipak, unutar širokog spektra uzroka nepostojanja celovite zamisli i produbljenog razumevanja bezbednosti izdvaja se njegova složena priroda.

Naime, sam izraz bezbednost potiče od grčke reči *asphaleia* (ασπηαλεια), nastala iz reči *sphallo* (greška, uzrok propasti, propadanje, saplitanje, poraz, zbunjenost, razočarenje) i znači izbegavanje greške, laži, odnosno negaciju značenja izraza *sphallo* – *a-sphaleia*. Iz reči *sphallo* nastao je latinski izraz *fallo* (*fefelli, falsum*), čiji je engleski sinonim reč *false* (neistina, laž, greška). Sledstveno tome, reč *asphaleia* označava izbegavanje greške, laži, negaciju izraza *sphaloo*, a time i negaciju onoga što označava engleska reč *false*. Latinski izraz za bezbednost *securitas/securus* (bez brige) (Caldwell & Williams, 2006) izveden je iz kovanice *sine cura*, sastavljene iz reči *sine* (bez) i *cura/curio* (nevolja, zabrinutost, opreznost, pažnja, patnja, bol, zebnja, žalost, tuga itd). Otuda kovanica *sine cura* (*sinecure*) znači: bez zabrinutosti, slobodu od (odsustvo) brige (*free from cares*), bez nevolje (*untroubled*), mirnoću/mir (*quiet*). Imenica *securitas* u osnovi označava položaj pojedinca, s posebnom unutrašnjom strukturom, njegovu staloženost i spokojstvo duha, uslov koji Ciceron naziva „vrhovnim ciljem žudnje, nepostojanje strahova od kojih zavisi srećan život“ (Rothchild, 1996: 61). Prema ovome, *securitas* označava slobodu od zabrinutosti, nepostojanje opasnosti, brige i duševnog uznemiravanja, staloženost, bezbednost, mirnoću ili mirnoću svesti – grčki *euthumon* (Dillon, 1996). Izvedena od reči *securitas*, *security* znači osećaj ili stanje slobode od pretnje uništenjem (Caldwell & Williams, 2006), slobodu od opasnosti (*free from danger*), nepostojanje pretnji, ili bezbednost izvedenu iz straha (*engendered by fear*). Pored reči *security*, u engleskom jeziku se za bezbednost koriste i reči *safety* i *secure*. U ruskom jeziku, za bezbednost je u upotrebi izraz *bezopasnost*, koja označava nepostojanje opasnosti, stanje zaštićenosti od mogućeg nanošenja štete, sposobnost sprečavanja opasnih delovanja, očuvanje stabilnosti, obezbeđenje dostignutog jedinstva vitalnih interesa i isključivanje pretnji po njih, kao i stvaranje neophodnih uslova za funkcionisanje socijalne strukture na putu njenog razvoja. Francuski izraz za bezbednost je *sureté/sécurité*, italijanski *sicurezza*, nemački *Sicherheit* itd. (Bajagić, 2007).

Na našem govornom području engleski izraz *security* prevodi se dvojako: kao *sigurnost* i *bezbednost*. Pojedini autori smatraju da je reč o sinonimima, dok

neki izrazu sigurnost daju šire značenje od bezbednosti. Negde u sredini su autori koji smatraju da izrazi sigurnost i bezbednost imaju gotovo istovetno značenje, iako nisu istovetni. Ipak, Vojin Dimitrijević tvrdi (1973) da oni podrazumevaju isto, mada sigurnost verovatno ima i širi smisao, pre svega zbog izvornog značenja latinske reči *securitas*, koja ne podrazumeva samo nepostojanje opasnosti, nego i izvesnost, samopouzdanje, pa i lakomisenost.

Bezbednost je sporan i složen pojam jer rasprava o njemu suštinski zadire i u pojmove *blagostanja*, *straha*, *nepostojanja nasilja*, *znanja*, *mira* i *slobode* (McSweney, 1999). U psihološkom (subjektivnom) smislu, bezbednost se poistovećuje s mirom ili spokojstvom razuma/uma (Caldwell & Williams, 2006), kao i sa (sa)znanjem, odnosno ona se oslanja na (sa)znanje (*proračunljivost*), na osnovu čega se i uočava *subjektivni osećaj* – doživljaj bezbednosti (Dillon, 1996). Ipak, bezbednost znači mnogo više od subjektivnog osećaja da je čovek bezbedan u datom istorijskom okviru i okruženju (društvu i državi). Bezbednost je, pre svega, iskustvena kategorija, utemeljena na ljudskom saznanju. Ona ima svoju suprotnost, naličje, realnu opasnost, što u analizu uvodi i novi koncept – ne-bezbednost. Ne možemo razumeti *šta je bezbednost* ukoliko se ona ne posmatra u odnosu na ono što je iskustveno nebezbednost. Puna definicija bezbednosti zahteva i podrazumeva određeni odnos prema nebezbednosti i obratno. Bezbednost i nebezbednost idu zajedno – pripadaju jedna drugoj – pošto je i nebezbednost tvorevina čovečanstva. Nema bezbednosti bez nebezbednosti, jer je celovito shvatanje suštine pojma bezbednosti nemoguće bez nebezbednosti. Na temelju pitanja „moramo li obezbediti bezbednost, kako se osloboditi nebezbednosti, odnosno kako obezbediti bezbednost?“ (Dillon, 1996), interesovanje za bezbednost upućuje na iskustvena i teorijska ishodišta prirode i stvarnog sadržaja tog pojma, a nebezbednost, kao njeno naličje, otvara pitanje razumevanja prirode opasnosti koje prete da ugroze osnovne ljudske vrednosti, a posebno terorizma i transnacionalnog organizovanog kriminala.

Postoje mišljenja da je pitanje tačne definicije bezbednosti kao „suštinski spornog koncepta“ verovatno uzaludno; da je to pre pitanje definicija koje su, manje ili više, korisne ili relevantne, koje mogu istovremeno ukazivati na odnose moći i uticati na njih, ali ne mogu biti ni tačne ni netačne (Møller, 2000).

Nastojanja da se bezbednost definiše što preciznije danas podrazumeva saglasnost o izvoru značenja pojma bezbednosti i njegovom najširem opisu, sa odgovorom na pitanja: bezbednost od koga; bezbednost kojih vrednosti; koliko bezbednosti; od kojih pretnji bezbednost, i bezbednost kojim sredstvima. Odgovor na ta pitanja, kao i na pitanja bezbednost od koga i bezbednost kojih vrednosti (Baldwin, 1997), jeste uslov za analitički ispravno korišćenje izraza bezbednost. Međutim, ovo nije konačan spisak pitanja značajnih za određenje sadržaja pojma bezbednosti (Bajpai, 2000), jer se moraju imati na umu i druga značajna pitanja: „Kako država može osigurati pravnu zaštitu građanima?“ „Kako dostići bezbednost kao uslov opšteg blagostanja?“

Ključne dimenzije bezbednosti, smatra Bazan, su *izbegavanje rata* – kao negativna dimenzija, i *izgrađivanje mira* – kao pozitivna dimenzija, što upućuje na to da se u slučaju bezbednosti rasprava vodi o „težnji ka slobodi bez pretnji, pri čemu se bezbednost, kada se rasprava o njoj tiče međunarodnog sistema, odnosi na

spособnost država i društava da očuvaju svoju nezavisnost i integritet (Buzan, 1991). Ili, drugačije rečeno, kada je čovek zaštićen od neposrednih pretnji/opasnosti, reč je o bezbednosti u objektivnom smislu ili „objektivnoj bezbednosti“ (*objective security*), a kada je reč o osećaju čoveka da je bezbedan, govorimo o bezbednost u subjektivnom smislu – subjektivna bezbednost (*subjective security*) (Buzan, 1991). Dakle, analiza pojma bezbednosti ima dva određujuća elementa: *postojanje* i *nepostojanje bezbednosti*. Postojanje – pozitivna odrednica bezbednosti – podrazumeva *slobodu od straha* i *slobodu od siromaštva* (Sidel & Levy, 2002). Shodno tome, bezbednost se u objektivnom smislu definiše kao *nepostojanje pretnji* (*absence of threats*) usvojenim vrednostima, a u subjektivnom smislu kao *nepostojanje straha* (*absence of fear*) da će te vrednosti biti napadnute, ili se pod njom podrazumeva *sloboda od štetnih pretnji* (Wolfers, 1952; Evans & Newnham, 1998; Baylis & Smith, 2001).

Tim određenjem se suštinski širi sadržaj pojma bezbednosti u odnosu na njegova tradicionalna shvatanja (nacionalna bezbednost), jer se uvođenjem nepostojanja straha (osećanja spokojstva) kao definišućeg elementa, broj *referentnih objekata* bezbednosti proširuje sa države na *pojedince*, *društvene grupe* i *društvo*. Pri tome, nepostojanje straha i osećanje spokojstva podrazumevaju sledeće vrednosti: zdravlje, ekonomsko blagostanje, socijalnu stabilnost i politički mir, odnosno visok nivo uživanja ekonomskih, građanskih i političkih prava, koja su garant socijalne stabilnosti i političkog mira (Kenedi, 1997). Dakle, prema radikalno proširenim shvatanjima, bezbednost se shvata kao garancija budućeg opstanka, mada bezbednost i opstanak nemaju isto značenje za sve (Weaver, 1996), sloboda od različitih rizika (King & Murray, 2001), garancija blagostanja, ekonomske stabilnosti i mogućnosti, reda i društvenosti, slobodnog života bez straha. Konačno, puni sadržaj pojma bezbednosti u najradikalnijim određenjima obuhvata uslove koji uključuju i negativan i pozitivan mir, „isključivanje psihološkog, strukturalnog i ekološkog nasilja“ (Tickner, 1992). Takva bezbednost je univerzalan cilj svakog pojedinca i ljudske civilizacije.

3. Bezbednost kao potreba, vrednost i interes

U savremenim raspravama bezbednost se smatra osnovnom potrebom, vrednošću i interesom pojedinca, društva, države i najšireg okruženja. Pošto proučavanje bezbednosti zahteva „svest o nizu perspektiva sadržanih unutar datog istraživačkog polja“ (Terriff et al., 1999), u analizi pojma bezbednosti bitno je pojasniti i značenje pojmova potreba, vrednost i interes, i njihove bliske veze s bezbednošću.

Kao istorijska individualna i društvena kategorija, ljudske potrebe su „motivacioni pojam, stanje nezadovoljstva izazvano nekim nedostatkom“ (Nova Larousse enciklopedija, 1999). Potrebe su izraz egzistencijalnih uslova života i mogućih društvenih protivrečnosti, kojima se iskazuje konfliktni karakter društvenih odnosa i, kao takve, označavaju određeni nedostatak koji se nadoknađuje nekom aktivnošću (Šiber, 1998). Sistem potreba omogućava čovekovu egzistenciju – uzdizanje iz surovosti prirodnog stanja u više sfere društvenosti i emancipacije. Kada čovek zadovolji osnovne fiziološke potrebe, sledi grupa potreba koja se tiče bezbednosti. Zadovoljavanje bezbednosnih potreba obuhvata njihovo

razvijanje, osavremenjivanje, saglasno demokratizaciji društva i neophodnosti zaštite osnovnih prava i sloboda građana. Bezbednost kao potreba se zasniva „na težnji ka predvidljivosti, izvesnosti u pogledu sudbine najvažnijih dobara i vrednosti kojima ličnost i uža i šira zajednica raspolažu ili im streme“ (Dimitrijević, 1973). Unutar najšireg koncepta slobode, bezbednost predstavlja univerzalnu težnju i konačan cilj pojedinca, društvenih grupa, društva, države i međunarodnog okruženja (Kegli i Vitkof, 2004). Bezbednost je, dakle, jedna od najvažnijih potreba čoveka, a težnja za njom jedan od ključnih motiva ljudskog ponašanja. Ona je jedna od najvažnijih čovekovih želja za novim doživljajima, vladanjem i priznanjem, i ima osnovni zadatak da zadovolji potrebe ljudi (Dimitrijević, 1973). Potreba za bezbednošću zauzima visoko mesto na lestvici ljudskih potreba, posebno ako se bezbednost vidi kao uslov dostizanja, očuvanja i unapređenja nivoa ljudskog blagostanja, odnosno slobodnog i svestranog razvoja ljudi. Zadovoljenjem osnovnih fizioloških potreba, čovek teži zadovoljenju drugih sistema potreba (kultura, umetnost i dr.), gde je bezbednost na samom vrhu.

Vrednosti su značajne duhovne tvorevine i životne orijentacije čoveka, putokazi i obrasci ljudskog ponašanja i usmerenja ka određenim poželjnim standardima. Uobličene u ljudske ideale, one se predlažu i nude pojedincima na nivou društva i predstavljaju mnogo više od proste budućnosti kojoj se teži. Vrednosti prožimaju svakog pojedinca u oblasti duhovnog praktičnog delovanja, određuju njegov pogled na svet kao njegove specifične vrednosti, one su stabilne, opšte i hijerarhijski organizovane karakteristike pojedinaca i grupa (elementi društvene svesti), formirane međusobnim delovanjem istorijskih, socijalnih i pojedinačnih činilaca, i usmeravaju ponašanje ljudi ka određenim ciljevima (Pantić, 1996). One nisu konačne kategorije društvene stvarnosti – vrednosti se menjaju s promenama civilizacija i unutar iste civilizacije, s društvenim grupama i opštim kategorijama moralnog i estetskog senzibiliteta (Milašinić i Milašinić, 2004). Kao sastavni elementi različitih društvenih interakcija (sukoba i sl.), vrednosti su neraskidivo povezane i s opštim konceptom interesa. S obzirom na opšti pojam vrednosti i njegov značaj za čoveka, vrednost se nesumnjivo mora dovesti u blisku vezu s bezbednošću, jer se bezbednost, zajedno sa slobodom, jednakošću i pravima pojedinaca i principom većine, smatra jednom od osnovnih vrednosti. Jer, bez obzira na to da li je reč o bezbednosti pojedinca, grupe, države ili međunarodnog sistema, uvek se nastoji da se obezbede vitalne vrednosti i stanja.

Shvatajući vrednosti kao elemente društvene svesti unutar poželjnih i uspostavljenih normi ponašanja, bezbednost kao društveni koncept predstavlja jednu od temeljnih vrednosti čoveka, društva i ljudske civilizacije (Stajić i sar., 2004). Kao politička zamisao, bezbednost je ključni uslov za opstanak života – pojedinačnog i socijetalnog (Berki, 1986), vrednost koja označava društveno-istorijski uslovljen obrazac ponašanja ljudi zasnovan na želji da se dostigne bezbednost, koja podrazumeva nepostojanje pretnji i mehanizme koji štite njihov opstanak i opstanak društvenih grupa, društva, države i međunarodnog okruženja. Savremena država mora da brine o bezbednosti na svim nivoima, što opredeljuje rang bezbednosti na lestvici ukupnih vrednosti. Bezbednost je, dakle, jedna od nekoliko vrednosti čiji relativni značaj zavisi od države do države u određenom istorijskom

kontekstu, pre nego što je primarni cilj svih država u bilo kom dobu. Ona je izvedena vrednost, ima smisao samo dok promoviše i održava druge vrednosti za koje se smatra da ih je važno očuvati, iako, u odnosu na veličinu pretnji, bezbednost po svom značaju može premašiti sve druge vrednosti (Baldwin, 1996).

Pojam interesa, njihova priroda, značaj, funkcija i hijerarhija različito se tumači u literaturi. Uopšte, interesi čine aktivno, racionalno usmereno ponašanje pojedinaca i grupa prema određenim dobrima od vitalnog značaja za njihov opstanak i društveni položaj. Njima se izražavaju objektivne i subjektivne strane društvenih uslova u kojima deluju pojedinci i društvene grupe. Interesi su izraz subjektivnosti, složene unutrašnje motivacije, unutrašnji odnos aktivnog subjekta u svakom ličnom ili društvenom procesu (Milašinović i Milašinović, 2004). Kao takvi, interesi sadržinski određuju pojam bezbednosti, jer je bezbednost ugrađena u čovekovu svest kao biološki mehanizam, težnja organizma za opstankom i njegovo prilagođavanje pretećim uticajima iz okruženja. Takva bezbednost predstavlja uslov za delovanje osnovnih funkcija čoveka (rad, ishrana, reprodukcija i dr.), ona je pokretač ljudskog razvoja, svestan i pozitivan čin da bi se bezbednost uvek iznova dostizala i unapređivala. Nastojanje da se dostigne bezbednost je civilizacijska, društvena i kulturna kategorija, koja obuhvata sve aspekte savremene bezbednosti, sve oblike društvenog života koji se ubrajaju u društvene vrednosti (Grizold, 1998). Bezbednost kao interes upućuje na svesno zalaganje pojedinca za vlastiti fizički opstanak i druge dimenzije njegove društvenosti, postojanja i delovanja. Razumevanje bezbednosti kao iskonskog interesa pojedinaca i ljudskih zajednica (porodica, društvo, država) ukazuje na njeno širenje od pojedinačne ka bezbednosti tih kolektiviteta (Bajagić, 2006). Zato se u novijim raspravama o bezbednosti govori o pojedinačnoj, socijetalnoj i globalnoj bezbednosti kao posledici širenja istraživačkog polja bezbednosti (Bajagić & Kešetović, 2004).

Određenje pojma bezbednosti kao vrednosti, interesa i potrebe i uslova za postizanje univerzalnih ciljeva svakog pojedinca – slobode i mira (pozitivnog mira kao nepostojanja strukturalnog nasilja), otvara potrebu da se bezbednost sagleda i kao funkcija, stanje i delatnost. U najkraćem, bezbednost se kao delatnost javlja kada čovek počinje reagovati na podražaje koji dolaze od drugog čoveka ili prirode, i to u situacijama kada jasno uoči opasnosti po svoj opstanak, ili strah zbog mogućeg ugrožavanja osnovnih vrednosti. Kao temeljna potreba za očuvanjem, održavanjem i osmišljavanjem postojanja čoveka kao svesnog društvenog bića, bezbednost je planska, racionalna i svesna društvena delatnost, jer mnoge savremene pretnje ugrožavaju i pojedince i društvo u celini. Kao stanje, bezbednost podrazumeva nepostojanje opasnosti od fizičkog ugrožavanja pojedinaca, društva i države, kada nema političkih prinuda i ekonomskih pritisaka, stanje u kome se društveni subjekti razvijaju u slobodi i blagostanju. Da bi stanje bezbednosti bilo zadovoljavajuće, država u vršenju osnovnih funkcija mora štiti tradicionalne vrednosti i interese (opstanak, suverenitet, teritorijalna celovitost), ali i one koji podrazumevaju kulturne, socijalne i druge funkcije države. Zato se bezbednost smatra osnovnom funkcijom i nerazdvojnim atributom države.

4. Širenje istraživačkog polja bezbednosti

Tradicionalni istraživački pristupi su određivali bezbednost pre svega izrazima moći, ali su oni danas izloženi mnogim kritikama jer ne uvažavaju značaj strukturalnih promena u svetskoj politici i novu prirodu izazova i pretnji bezbednosti, koji su uticali na širenje istraživačkog polja bezbednosti izvan uskog koncepta nacionalne bezbednosti. Naime, u uslovima izmenjene bezbednosne stvarnosti početkom XXI veka, sadržaj bezbednosti se proširio od nacionalne bezbednosti i mehanizama kojima se ona ostvarivala prema pojedinačnoj, socijetalnoj i globalnoj bezbednosti i načinima na koji se one mogu ostvariti. Zato novo, odnosno prošireno razumevanje bezbednosti i prepoznavanja novih bezbednosnih ustanova kojima je moguće dostići, očuvati i unaprediti bezbednost u izmenjenom kontekstu bezbednosti jeste osnovni zadatak studija bezbednosti.

Umesto nacionalne bezbednosti, koja se tokom hladnog rata poistovećivala sa spoljnom bezbednošću države i dostizala uvećanjem moći, savremene studije bezbednosti nastoje dati odgovor na dva osnovna pitanja: ko je referentni objekat bezbednosti i koji su nužni uslovi za bezbednost (Buzan, 1991). Prema drugim autorima, studije bezbednosti moraju odgovoriti na još širi spektar pitanja: ko je predmet bezbednosti, protiv koga se mora obezbediti, ko obezbeđuje bezbednost i kojim se metodama može postići bezbednost (Terriff et al., 1999).

U odnosu na tradicionalna shvatanja, širenje istraživačkog polja bezbednosti posledica je, pre svega, umreženih i složenih procesa koji odlikuju globalno društvo u nastajanju, novog rasporeda moći i uticaja u globalnim okvirima i izmenjene bezbednosne stvarnosti kao posledice jačanja tradicionalnih i pojave novih izazova i pretnji bezbednosti. To u najmanju ruku podrazumeva:

a) širenje istraživačkog polja od države prema drugim referentnim objektima i subjektima bezbednosti: pojedincu, društvenim grupama, društvu, međunarodnom i globalnom okruženju;

b) istraživanje prirode pretnji kao izvora nebezbednosti;

c) određivanje subjekata odgovornih za dostizanje, očuvanje i unapređenje bezbednosti, i

d) utvrđivanje strategije (postupaka, načina i sredstava) kojom se može dostići, očuvati i unaprediti bezbednost na svim nivoima (Bajagić, 2007).

Samo širenje istraživačkog polja bezbednosti može imati četiri osnovna oblika:

1) Koncept bezbednosti je proširen od bezbednosti nacija (nacionalne bezbednosti) na bezbednost grupa i pojedinaca (pojedinačnu i socijetalnu bezbednost), pri čemu širenje podrazumeva spuštanje od nacija ka pojedincima i stavljanje pojedinca i društva kao referentnih objekata bezbednosti u žižu interesovanja.

2) Širenje od bezbednosti nacija prema bezbednosti međunarodnog sistema (međunarodnoj bezbednosti) ili nadnacionalnom fizičkom okruženju – ili širenje nagore, od nacije prema biosferi. Ovde širenje podrazumeva utvrđivanje referentnih objekata bezbednosti za koje bezbednost mora biti garantovana.

3) Koncept bezbednosti je proširen horizontalno, što predstavlja klasifikaciju prema načelu koja je bezbednost u pitanju. To znači da se koncept bezbednosti širi od vojne prema političkoj, ekonomskoj i socijalnoj bezbednosti, bezbednosti životne okoline ili ljudskoj bezbednosti.

4) Politička odgovornost za *obezbeđenje bezbednosti* (zahvat svih pomenutih koncepata bezbednosti) samostalno se proširila. Istraživačko polje bezbednosti se širi u svim pravcima izvan nacionalne države: *nagore* – prema međunarodnim institucijama, *nadole* – prema regionalnim ili lokalnim vladama, i *bočno* (levo i desno) – prema nevladinim organizacijama, javnom mnjenju i medijima, i apstraktnim snagama prirode ili tržištu (Rothchild, 1996).

Rolan Pari (*Roland Paris*) predlaže da se prvo prepoznaju i analiziraju stvarni izvori pretnji bezbednosti, kao uslov za izradu teorijske matrice savremenih studija bezbednosti s četiri istraživačka pristupa: *nacionalna bezbednost* – istraživanja usmerena ka vojnim pretnjama za bezbednost države, posebno od strane tradicionalnih realista; *redefinisana bezbednost* – istraživanje prvenstveno nevojnih i vojnih pretnji; *unutardržavna bezbednost* – istraživanje vojnih pretnji ne samo u odnosu na državu, već i na društvo, društvene grupe i pojedince, i *ljudska bezbednost* – značaj istraživanja tih pretnji za socijalnu, grupnu i pojedinačnu bezbednost (Paris, 2001).

Krajnje radikalni pristup tom problemu ima Bjern Meler (*Bjørn Møller*), prema kome se sadržaj pojma bezbednosti može širiti izvan državocentrične nacionalne bezbednosti duž različitih osa, pri čemu je važno odgovoriti na sledeća pitanja:

1) Čija bezbednost (*Security of Whom*)? Ovo je pitanje fokusa, odnosno odgovarajućeg „referentnog objekta“. Odgovor podrazumeva pojedinca, društvene grupe i državu, koji mogu biti bezbedni ili nebezbedni.

2) Bezbednost čega (*Security of What*)? Zavisno od toga čija je bezbednost u pitanju, ona će predstavljati nepostojanje pretnji različitim vrednostima; drugim rečima, može imati potpuno različite konotacije.

3) Bezbednost od koga (*Security from Whom*)? Ovo je pitanje izvora pretnje. Različite vrednosti mogu biti dovedene u opasnost od strane različitih aktera. Shodno tome, postoje mnogobrojne strukturalne pretnje (globalno zagrevanje) bez konkretnog pretećeg subjekta, koje se takođe mogu obezbeđivati, ali se to retko čini.

4) Bezbednost od čega (*Security from What*)? U zavisnosti od toga za koje vrednosti se pretpostavlja da mogu biti ugrožene i na koji način, pretnje se mogu pojaviti u različitim dimenzijama (ili „sektorima“ – vojni sektor, životna sredina ili privreda).

5) Od koga pružena bezbednost (*Security by Whom*)? Ovo je pitanje subjekta s obzirom na to da će odgovor na pitanje ko treba da obezbedi bezbednost biti različit u zavisnosti od svega već pomenutog. Pored toga, pitanje delovanja subjekta ima makro (međunarodnu) i mikro (unutardržavnu) dimenziju. Prva se odnosi na nivo s kojeg se bezbednost posmatra (nivo države, saveza, većih grupa država ili međunarodnog sistema), a druga na podelu rada u društvu na službe bezbednosti i ostale.

6) Bezbednost kojim sredstvima (*Security by Which Means*)? Ovo pitanje se odnosi kako na strategije (ili pre „velike strategije“), tako i na konkretne planove od kojih zavisi, na primer, relativni značaj vojnih i drugih činilaca u dostizanju bezbednosti (Møller, 2000).

Novi pravci širenja istraživačkog polja bezbednosti daju savremenim studijama bezbednosti prostora i za definisanje novog okvira razumevanja, odnosno drugačijeg shvatanja bezbednosti od tradicionalnih shvatanja. Međutim, mnogi upozoravaju i na opasnost od nekritičkog širenja sadržaja pojma bezbednosti izvan problema i preokupacija koje, posredno ili neposredno, utiču na njegov stvarni sadržaj. Drugim rečima, „obežbeđivanje“ (*securization*), odnosno uvođenje u raspravu o bezbednosti svih društvenih problema bez analitičke preciznosti (Buzan et al., 1998), može dovesti do nekritičkog širenja zamisli bezbednosti. Zato je bitno da se sadržaj bezbednosnog pitanja i njegovo širenje analiziraju iz ugla novog razumevanja nacionalne bezbednosti u odnosu na njeno tradicionalno shvatanje u „preseku pretnji i mogućnosti da se na njih odgovori“ (Gartner et al., 2001), što treba da bude obogaćeno prepoznavanjem novih koncepata bezbednosti. To podrazumeva usmerenje ka novim nivoima analize: pojedince, društvene grupe, društvo i međunarodni sistem i globalno okruženje. Takođe, uz državu, prošireni sadržaj bezbednosti zahteva i uočavanje drugih referentnih objekata bezbednosti – pojedinaca, društvenih grupa, društva, države i međunarodnog sistema, jer nacionalna bezbednost, pored analize ponašanja država u međunarodnom sistemu, mora uvažiti i druge bezbednosne stavove, od individualnog do sistemskog nivoa (Buzan, 1998). Dakle, iako je država i dalje vladajući objekat i subjekat međunarodnih odnosa, zbog mnoštva razloga (međuzavisnost, novi raspored moći i uticaja, savremeni izazovi i pretnje bezbednosti) suštinski element sadržaja pojma nacionalne bezbednosti nije samo država, već i svi pomenuti objekti bezbednosti. Širenje istraživačkog polja bezbednosti obuhvata dinamiku ne samo države prema državi, već i subdržavnu dinamiku. Svi nivoi analize (pojedinci, društvene grupe, društvo i međunarodni sistem) stupaju u različite interakcije, koje su polazište utemeljenja koncepata pojedinačne, socijetalne i globalne bezbednosti, koji se bave svim aspektima izmenjene stvarnosti društvenih odnosa u nacionalnim i međunarodnim okvirima, posebno blagostanjem pojedinca, razvojem društvenih grupa i društva i pitanjima zaštite životne sredine. Stoga i širenje pojma bezbednosti zavisi od prirode složene dinamike tih pitanja i daljeg preobražaja i razvoja savremene države u složenim bezbednosnim okolnostima koje obeležavaju početak XXI veka.

5. Saradnja u bezbednosti – nova matrica globalnog ponašanja država

U uslovima uzburkanih promena na početku XXI veka, traganje za novim oblicima bezbednosti uslovalo je i prepoznavanje novih posthladnoratovskih problema (uništenje životne sredine, finansijske krize, trgovina drogom, terorizam itd.) koji nisu bili u središtu tradicionalnih rasprava o bezbednosti. Ti problemi, kao i rastuća međuzavisnost, postaju osnovna tema istraživanja savremene bezbednosne stvarnosti, pri čemu se saradnja u globalnim okvirima nametnula kao preovladavajuća dinamika

svetskih poslova i nova matrica ponašanja država. Na tim premisama se razvio koncept saradnje u bezbednosti (*Cooperative Security Concept*), kao novi pristup u dostizanju, očuvanju i unapređenju bezbednosti, postavši jedna od ključnih tema savremenih studija bezbednosti. Iako saradnja u bezbednosti nije nov pojam, koristi se da bi se napravila razlika između poznatih oblika saradnje između država (savezi, ravnoteža snaga, kolektivna odbrana, kolektivna bezbednost) i novog koncepta saradnje u bezbednosti.

I pored ispoljenih razlika u analizi uslova i mogućnosti u kojima se saradnja između država može ostvariti na novim vrednosnim načelima (poverenju), mnoge istraživačke škole (realisti i neoliberali) smatraju da je saradnja moguća ili da se može postepeno ostvariti ako se poveća transparentnost između država, ako države shvate da je saradnja korisnija od izdaje i da svaka strana koristi strategiju reciprociteta i veruje da će se međusobno delovanje nastaviti i posle dužeg perioda. Značajna uloga u izgradnji saradnje u bezbednosti daje se i međunarodnim institucijama. Konačno, jačanje svesti o potrebi međusobnog „dubokog samovezivanja“ država postepenim uspostavljanjem uzajamnog poverenja može predstavljati ključ za praktičnu primenu koncepta saradnje u bezbednosti (Jervis, 1999).

Saradnja u bezbednosti se doživljava kao objedinjujući koncept kolektivne, opšte i sveobuhvatne bezbednosti, sa mnoštvom zajedničkih osobina sveobuhvatne i zajedničke bezbednosti (Dewitt, 1994). Saradnja u bezbednosti se razume kao nova politika vlada, utemeljena na razvijanju uzajamnog poverenja, politici mirnog ponašanja u sukobima izbegavanjem nasilja ili pretnji, aktivnim zalaganjem za pregovore i traženje novih praktičnih rešenja, i obavezivanjem na preventivne mere. Ona je pokušaj mentalnog preoblikovanja suprotstavljenih stavova učesnika u stavove dobre volje i slobodnog prihvatanja dobrih i bliskih odnosa, kao temeljnih načela otvorenosti jedne strane prema drugoj. Poverenje, kao složen i višedimenzionalan socijalno-psihološki koncept, označava veru u dobru volju, sposobnost i pouzdanost jedne strane da će ispuniti očekivanja druge strane koja ima u nju poverenje. Imati poverenje u nekog znači verovati: da on govori istinu, da radi za našu dobrobit i da zna da se računa na njega, da je sposoban da istraje u svojim obećanjima i da postoji doslednost između njegovih reči i dela (obaveza ispunjenja očekivanja strane koja u njega ima poverenje). Što je jače verovanje u svaku od tih dimenzija, to je jače i sveukupno poverenje.

U teorijskim istraživanjima i izgradnji tog koncepta bezbednosti razvila su se dva tipa: poverenje na bazi reciprociteta (*reciprocity-based trust*) i poverenje zasnovano na identifikaciji (*identification-based trust*) ili poverenje na bazi izgradnje zajedničkog identiteta. Prvi tip podrazumeva ograničene oblike poverenja, a drugi dublji i širi oblik poverenja (Kegley & Raymond, 2002). Poverenje na bazi reciprociteta nastaje iz nesvakidašnjih, neobičnih odnosa između država koje selektivno obraćaju pažnju na činioce u okruženju i, razvijajući visok nivo neprekidnih odnosa, nastoje da izlože plan reciprociteta u tim odnosima. Reciprocitet znači uzvratanje istom merom na reakcije druge strane, a saradnja na bazi reciprociteta je verovatnija u sledećim situacijama:

– *Ako učesnik saradnje ima visoko očekivanje da će njegova kooperativna reakcija dovesti do zajedničke saradnje.* Očekivanja će porasti ako je ponašanje druge

strane u bliskoj prošlosti bilo kooperativno, posebno u odnosu na sopstveno ponašanje, ako su rezultati ponašanja druge strane u pozitivnoj korelaciji s rezultatima ponašanja sopstvene strane (zajednički interesi), ako druga strana nije u jačoj poziciji od prve strane i ako treća strana daje podstrek drugoj strani da nastavi saradnju.

– *Ako je vrednost zajedničke saradnje za učesnika saradnje visoka.* Ta vrednost će porasti ako učesnik saradnje ima jaku potrebu da koristi ono što druga strana može da pruži, ako učesniku saradnje ponestaju alternative za ispunjenje svojih potreba, ako učesnik saradnje nije oštećen u razmeni s drugom stranom, ako učesnik želi da zadrži saradnju pre nego da iskušava *status quo* i ako se nastavi saradnja između dve strane još neko vreme u budućnosti.

– *Ako vrednost (mogućih) prednosti druge strane nije izuzetno negativna za prvu stranu.* Ta vrednost će zavistiti od veličine gubitka (ukoliko ga ima) učesnika saradnje, što može dovesti do takmičarskog ili konfliktnog odgovora druge strane i nemogućnosti da se dalje reaguje kooperativno ili sa ustupcima.

– *Ako je suštinska vrednost saradnje velika.* Ta vrednost će za učesnika saradnje rasti ako se smanjuju direktni troškovi saradnje, ako raste podrška saradnji na domaćoj političkoj sceni, ako raste podrška trećih strana u procesu saradnje i ako su norme u kojima se zahteva reciprocitet jače i sve prihvatljivije za učesnika saradnje (*ibid.*).

U tim situacijama visok nivo saradnje na bazi reciprociteta među dvema stranama jača međunarodnu normu da ne treba oštetiti stranu koja nam je pomogla. Prema teoriji racionalnog izbora, tokom ponovljenog niza kontakata, ukoliko zainteresovane strane biraju alternative koje nude najveću očekivanu korist, norma reciprociteta uvodi uzdržavanje i gradi odnos poverenja u druge.

Društveno-konceptualistički pristup vidi poverenje kao vrednost ugrađenu u širi kulturni milje, u kome značajnu ulogu imaju ritual i simbolično i afektivno ponašanje. Poverenje je zasnovano na identifikaciji, pretpostavci da određeni tipovi ponašanja proizilaze iz percepcije o samom sebi u odnosu na druge, kada identitet uspostavlja okvir izbora entiteta (pojedince ili određene zajednice).

Kao što se ocenjuje, „ljudi koji dele zajedničke identitete generalno imaju naglašeno (empatičko) razumevanje međusobnih želja i interesa. Štaviše, oni teže da veruju u predrasude svoje grupe koja se opisuje pozitivnim karakteristikama.“ Kao rezultat, društvena kategorizacija zasnovana na identitetu obezbeđuje jako poverenje i može pomoći uspostavljanju saradnje u više različitih oblasti, čak i u odsustvu reciprociteta. Jedna od koristi poverenja na bazi društvenog identiteta jeste naglašavanje „srdačnih/odanih aspekata poverenja – načina na koje je neko sklon da reaguje u skladu sa sopstvenim osećanjem ljubavi ili mržnje prema drugoj strani“ (Kegley & Raymond, 2002).

S obzirom na ta ponašanja, odluke jedne države izgrađene na poverenju na temelju identiteta ne moraju se zasnivati samo na merenju materijalnih troškova i koristi, već mogu uzimati u obzir i imidž koji ima snažne emocionalne implikacije na to kako država (ili neki nedržavni činilac) predstavlja i doživljava samu sebe unutar šire svetske zajednice. Zato je poverenje višeznačni fenomen izraženih spoznajnih i duhovnih manifestacija. Bez obzira na to da li je zasnovano na reciprocitetu ili identitetu, poverenje je jedinstven resurs. Što je veći stepen poverenja i duži period u kome se ono materijalizuje, to će on ili ona „manje razumeti kako im se nanosi zlo i biti

u iskušenju da ostvaruju karakterne dobiti“. Ako je najveći oblik poverenja među grupama istih fundamentalnih vrednosti, dilema s kojom se suočavaju tvorci svetskog poretka je kako izgraditi kulturu poverenja među potpuno suprotstavljenim grupama koje dele mali broj vrednosti i uvek posežu za oružjem u rešavanju nesporazuma. Da bi se izbegle međusobne sumnje i sporovi neophodno je izgraditi globalnu kulturu poverenja, koja podrazumeva obostrano korisne pokušaje (brza razmena informacija, smanjenje troškova i smanjenje količine resursa potrebnih da se održe data obećanja). Prema tome, poverenje dozvoljava stvaranje pravila saradnje koja se razvija i poštuje – to je proces učenja koji gradi nove nivoe poverenja, a pažnja se usmerava i ka vlastitim interesima i ka obavezama svih prema opštem (zajedničkom) dobru. Ono je neophodan, ali ne dovoljan uslov za saradnju država (Larson, 1997).

Izgradnja poverenja među državama u XXI veku vidi se kao proces na dva nivoa aktivnosti: razvoj poverenja na osnovu reciprociteta i postepena izgradnja načina da se stečeno poverenje na osnovu reciprociteta proširi u poverenje zasnovano na identitetu.

Za prvi nivo poverenja (na bazi reciprociteta) predlaže se model „čvrste, ali pomirljive strategije“, koja nudi prijateljske namere, nagrađuje saradnju i kažnjava pokušaje iskorišćavanja druge strane. Strategija podrazumeva različite jednostrane mirovne inicijative, što znači da se „poverenje na osnovu reciprociteta gradi polako, nizom proporcionalnih akcija, i da je usko povezano s osećanjima pravičnosti i pravednosti u razmenama“ (Kegley & Raymond, 2002).

Izgradnja međunarodnog poverenja na početku XXI veka zahteva mnogo više od pomirenja protivnika iz vremena Hladnog rata zbog dubokog nepoverenja u sferi politike, globalnih finansijskih transakcija i ekonomskih ciljeva najbogatijih svetskih nacija i korporacija. Zato je ulaganje napora s ciljem izgradnje globalne kulture poverenja koja će doprineti uspostavljanju trajnog mira neophodno, s tim da države i drugi akteri zanemaruju vestfalska iskustva. Novi vidovi saradnje postepeno će se izgraditi, umanjujući ili potpuno brišući presudnu ulogu nacionalnih vlada. Podređivanje državnog suvereniteta blagostanju ljudi i izgradnja svetskog identiteta podrazumevaju uspostavljanje saradnje na osnovu poverenja zasnovanog na reciprocitetu, a na čijim se temeljima uspostavlja saradnja na osnovu zajedničkog identiteta. U ostvarivanju saradnje nema mesta egoizmu, jednostranim političkim akcijama, varanju i ponašanju u obrascu bezbednosne dileme (Bajagić, 2007).

Saradnja među državama se razume kao koncept koji zavisi od: 1) prirode, odnosno promene uslova za saradnju na osnovu procene mogućnosti uspostavljanja saradnje prema modelima „dileme zatvorenika“, „lova jelena“ i „pile“ (presudnost obostrane koristi u saradnji u odnosu na nesaradnju); 2) pouzdanosti u pozitivan ishod saradnje na osnovu obećanja i ispunjenja zadatih uslova saradnje; 3) usvajanja strategije reciprociteta kojom se izgledi za saradnju u promenljivim uslovima poboljšavaju (sposobnost učesnika da prave pouzdanu razliku između saradnje i odstupanja od odgovornosti druge strane – u čemu je ključ uspeha strategije reciprociteta), i 4) očekivanja da će međusobni odnosi država nastaviti da se razvijaju na osnovu uzajamnog delovanja (Art & Jervis, 2003).

Uspeh strategije reciprociteta, koja je u anarhičnom međunarodnom sistemu uslov saradnje između aktera u svetskoj politici, najviše zavisi od broja učesnika koji

ostvaruju uticaj jedni na druge. Složenost situacije (priroda promena u svetskoj politici) i značajno povećanje broja učesnika u saradnji umanjuju izgleda da strategija reciprociteta bude potpuno uspešna, jer učesnici teže ka tome da prepoznaju zajedničke interese i umanje izgleda za izgradnju zajedničkog identiteta. Kod većeg broja učesnika se smanjuje mogućnost sankcionisanja onih koji odstupaju od načela na kojima počiva saradnja. Česte su i situacije u kojima manji broj učesnika podstiče veći nivo saradnje. Kada nisu sposobne da globalno saraduju, države se često opredeljuju za smanjenje broja učesnika, što podstiče bilateralnu i regionalnu saradnju, prvenstveno zbog očekivanja veće dobiti i smanjenja troškova saradnje. Smanjenje broja učesnika stimuliše i treće članove da umanje ograničenja saradnje, ili da uvećaju saradnju. U tako poboljšanim uslovima, koji su osnov jačanja poverenja na osnovu zajedničkog identiteta i osećanja odgovornosti za zajedničku budućnost, saradnja u bezbednosti može označiti novu eru u odnosima država. Ti odnosi će se zasnivati na zajedničkim akcijama i međuzavisnosti, a ne na sukobljavanju, politici odvracanja, unilateralnim akcijama itd.

Saradnja u bezbednosti podrazumeva da se dugoročna bezbednost i stabilnost moraju temeljiti na vladavini prava unutar i između država. Naglasak je na izgradnji kooperativnih normi i struktura, stvaranjem unutardržavnih mehanizama i zajedničkih institucija koje unapređuju bezbednost kroz poverenje i promociju zajedničkih vrednosti i „utvrđivanje polaznih osnova saradnje i funkcionisanja reciprociteta“ (Keohane & Martin, 1995). Takva saradnja u bezbednosti je nova dimenzija međunarodne stabilnosti, koja obuhvata ekonomske i ljudske aspekte neophodne za promociju i unapređenje sveobuhvatne saradnje u bezbednosti u vremenima pred nama (Bajagić, 2007). Saradnja obuhvata primenu suštinski drugačije strategije i nevojna sredstva za dostizanje, očuvanje i unapređenje bezbednosti. U odnosu na nacionalnu bezbednost (tzv. tvrda bezbednost), saradnja u bezbednosti (tzv. meka bezbednost) podrazumeva da države shvataju da će veća saradnja voditi ka još većoj saradnji, i da će se bezbednost povećati u doglednoj budućnosti. Konačno, povećanje saradnje vodi direktno unapređenju bezbednosti. Suprotno, nepostojanje brige za meku bezbednost/integracije učiniće vojne sukobe verovatnijim, uz održavanje krajnje neprijateljskih odnosa među državama. To vodi rizicima i pojavi međudržavnih sukoba (Knudsen, 2001). Da bi se izbegle takve situacije, neophodno je uspostaviti sistem saradnje u bezbednosti koji podrazumeva postojanje zajedničkih vrednosti među članicama sistema i definisanje interesa samog sistema. Takođe, uočavanje korisnosti podsticanja izgradnje zajedničkih vrednosti u odnosu na neprijateljstvo jeste uslov da saradnja u bezbednosti napreduje u budućnosti i da se potpuno ostvari u praksi.

6. Zaključak

Iako sporan pojam težak za definisanje, bezbednost od nastanka ljudskog društva do danas predstavlja jednu od ključnih istraživačkih preokupacija društvenih nauka u celini, zajedno s pojmovima mira, rata, moći, sukoba, slobode, blagostanja i dr. O tome, između ostalog, dovoljno govore filozofske, političke i druge orijentacije u razumevanju fenomena bezbednosti, ali i izložena analiza samog pojma bezbednost. Pravci, priroda i ciljevi teorijskog zahvata bezbednosti oduvek su, pre svega, zavisili od istorijskog, socijalnog, političkog i ekonomskog konteksta u kome se ona tretirala kao

značajno pitanje na svim nivoima analize: pojedinačnom, društvenom, državnom i međunarodnom. U antičkom periodu, bezbednosno pitanje je dovođeno u neposrednu vezu s društvenošću čoveka i njegovim nastojanjima da dostigne ideal slobode, blagostanja i sveopšteg razvoja. U kasnijim periodima, koje su obeležile državocentrična struktura međunarodnog sistema i tzv. „čvrsta kutija međunarodnih odnosa“ (Kegley & Raymond, 2002), a borba za moć, prevlast i nacionalni interesi presudno određivali njenu anarhičnu prirodu, bezbednost se isključivo sagledavala kroz prizmu države kao osnovnog izvora pretnji, ali i garanta bezbednosti pojedinaca, društva i međunarodnog okruženja.

Tektonske promene koje su obeležile međunarodni sistem i globalno društvo u nastajanju krajem XX i početkom XXI veka uzrokovale su izgrađivanje novih istraživačkih pristupa unutar nauke o međunarodnim odnosima i savremenih studija bezbednosti. Tradicionalna shvatanja prirode i sadržaja pojma bezbednosti, u kojima je vladajući koncept bila nacionalna bezbednost, pretrpela su radikalnu kritiku, a istraživačko polje bezbednosti je prošireno uvažavanjem novih referentnih objekata bezbednosti: pojedincima, društvenim grupama i društvom i globalizovanim međunarodnim okruženjem. Razlog za takvo revolucionarno širenje istraživačkog polja bezbednosti je, na prvom mestu, izmenjena priroda bezbednosne stvarnosti kao posledica pojave novih izazova i pretnji bezbednosti. Prepoznavanje prirode tih izazova i pretnji i posledica koje mogu ostaviti na bezbednost na svim nivoima, osnovni je zadatak studija bezbednosti. Takođe, one u budućnosti moraju odlučiti koja su pitanja, odnosno problemi, zasigurno u legitimnom istraživačkom polju bezbednosti jer svako nekritičko širenje vodi u opasnost da se izgubi neophodna analitička oštrina u sagledavanju trenutne i buduće prirode i stvarnog sadržaja pojma bezbednosti. Ipak, savremene studije bezbednosti su prepoznale novu bezbednosnu matricu koja može uspešno odgovoriti globalizovanim izazovima i pretnjama bezbednosti. To je koncept saradnje u bezbednosti, koji se, prema tim istraživanjima, može postepeno ostvarivati izgradnjom poverenja na osnovu reciprociteta, sve dok se ne postigne najiskrenija saradnja utemeljena na poverenju na osnovu izgradnje zajedničkog identiteta.

7. Literatura

1. Art, Robert J. and Robert Jervis. 2003. *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues* (sixth edition). New York: Longman.
2. Bajagić, Mladen. (2006). Pojedinačna i socijalna bezbednost. *Bezbednost*, 2: 221-236.
3. Bajagić, Mladen. 2007. *Osnovi bezbednosti*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.
4. Bajagić, Mladen and Želimir Kešetović. 2004. Rethinking security. In *Dilemmas of Contemporary Criminal Justice*, edited by G. Meško, M. Pagon and B. Dobovšek. 711-723. Maribor: Faculty of Criminal Justice.
5. Bajpai, Kanti. 2000. Human Security: Concept and Measurement. *Kroc Institute Occasional Paper#19*.
6. Baldwin, David. 1997. The Concept of Security. *Review of International Security*, 23(1): 5-26.
7. Baldwin, David A. 1996. Security Studies and the End of the Cold War. *World Politics*, 48(1): 117-141.
8. Baylis, John and Steve Smith. 2001. *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations*. New York: Oxford University Press.
9. Berki, R.N. 1986. *Security and Society: Reflections on Law, Order, and Politics*. London: Dent.
10. Booth, Ken. 2007. *Theory of World Security*. Cambridge: Cambridge University Press.

11. Buzan, Barry. 1991. *People, State & Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. London: Pearson Longman.
12. Buzan, Barry et al. 1998. *Security: A New Framework For Analysis*. London: Lynne Reinner Publishers.
13. Weaver, Ole. 1996. European Security Identities. *Journal of Common Market Studies* 34(1): 103-132.
14. Wolfers, Arnold. 1952. National Security as an ambiguous symbol. In *Political Science Quarterly*, 67(4): 481-502.
15. Gartner, Heinz et al. 2001. *Europe's New Security Challenges*, London: Lynne Reinner Publishers.
16. Grizold, Anton. 1998. *Međunarodna sigurnost*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
17. Dewitt, David. 1994. Common, Comprehensive and Cooperative Security. *The Pacific Review*, 7 (1).
18. Dillon, Michael. 1996. *Politics of Security: Towards a Political Philosophy of Continental Thought*. London and New York: Routledge.
19. Dimitrijević, Vojin. 1973. *Pojam bezbednosti u međunarodnim odnosima*. Beograd: Savez udruženja pravnika Jugoslavije.
20. Evans, Graham and Jeffrey Newnham. 1998. *The Penguin Dictionary of International Relations*, London: Penguin Books.
21. Jervis, Robert. 1999. Realism, Neoliberalism, and Cooperation. *International Security*, 24(1): 42-63.
22. Kegli, Čarls V. Jr. i Judžin R. Vitkof. 2004. *Svetska politika – trend i transformacija*, Beograd: Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka i Diplomatska akademija.
23. Kegley, Charles W. Jr. and Gregory A. Raymond. 2002. *Exorcising the Ghost of Westphalia: Building World Order in the New Millennium*. New Jersey: Prentice Hall.
24. Kenedi, Pol. 1997. *Priprema za dvadeset prvi vek*. Beograd: Službeni list.
25. Keohane, Robert and Lisa Martin. 1995. The Promise of Institutional Theory. *International Security*, 20(1): 39-51.
26. King, Gary and Christopher J.L.Murray. 2001. Rethinking human security. *Political Science Quarterly*, 116(4): 585-611.
27. Knudsen, Olav F. 2001. The Concept of Cooperative Security and its Relationship to Policy. Paper prepared for the Panel "Reframing the Security Agenda of the 21st Century", ISA 42nd Annual Convention, Chicago.
28. Cohen, Richard and Michael Mihalka. 2001. *Cooperative Security: New Horizons for International Order*. The Marshall Center Papers, No. 3.
29. Larson, Deborah Welch. 1997. Trust and Missed Opportunities in International Relations. *Political Psychology*, 18 (3): 701-734.
30. McSweney, Bill. 1999. *Security, identity and interests: a sociology of international relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
31. Milašinović, Srđan i Mladen Bajagić. 2006. Verski sukobi kao savremena pretnja bezbednosti. U *Nauka, bezbednost, policija*. Vol. XI (3): 81-100.
32. Milašinović, M. Radomir i Srđan M. Milašinović. 2004. *Uvod u teorije konflikata*, Beograd: Fakultet civilne odbrane.
33. Møller, Bjørn. 2000. *National, Societal, and Human Security*. Paris: UNESCO.
34. *Nova Larousse enciklopedija*. 1999. (tom 2: G-M). Zemun: JRJ.
35. Pantić, D. 1996. Vrednosti u zemljama tranzicije. Zbornik: *Socijalni konflikti u zemljama tranzicije*, Beograd: Institut društvenih nauka, str.119-149.
36. Paris, Roland. 2001. Human Security: Paradigm Shift or Hot Air. In *International Security*, 26(2): 87-102.
37. Rothchild, Emma. 1995. What is Security? (The Quest for World Order). *Daedalus*, 124(3): 53-98.
38. Simić, Dragan R. 2002. *Nauka o bezbednosti – savremeni pristupi bezbednosti*, Beograd: Službeni list.
39. Stajić, Ljubomir, Saša Mijalković i Svetlana Stanarević. 2004. *Bezbednosna kultura*, Beograd: Draganić.
40. Sidel, Victor W. and S. Levy Barry. 2002. Security and public health. *Social Justice*, 29 (3): 108-119.
41. Terriff, Terry et al. 1999. *Security Study Today*, Cambridge: Polity Press.

42. Tickner, Ann J. 1992. *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*, New York: Columbia University Press.
43. Hughes, Bryn. 2004. *Political Violence and Democracy: Do Societal Identity Threats Matter? The Security and Politics of Identity*. Australasian Political Studies Association Conference, University of Adelaide.
44. Hought, Peter. 2004. *Understanding Global Security*. London: Routledge.
45. Caldwell, Dan and Robert E. Jr Williams. 2007. *Seeking Security in an Insecure World*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
46. Šiber, Ivan. 1998. *Osnovi političke psihologije*. Zagreb: Politička kultura.

UNDERSTANDING OF SECURITY FROM ANCIENT TIMES TO CONTEMPORARY APPROACH

Summary

The aim of this work is to give a comprehensive analysis of the notion of security from ancient to modern times as one of the central social sciences research topics, especially in the fields of philosophy, sociology, political science and some academic disciplines such as international relations and modern security studies. In this paper, the term, as well as content of the concept of security have been analysed, perceiving this subject as a basic need, value and interest. This intention was carried out through critical review of the idea and meaning of security in ancient times when this matter had been comprehended as a main man's objective, precondition for liberty and the most important value. Having in view disadvantages of traditional security concepts, the paper points out the key causes of enlarging the security exploration field: new circumstances regarding the international system development and emerging of new security challenges and threats. Finally, an endeavour has been made to determine the true essence of the notion of security, as determinant of new security concepts constituted under modern circumstances. Based on analysis of research frames, such modern determination of security concept offers directions for enlarging the security field research, especially the cooperative security concept.